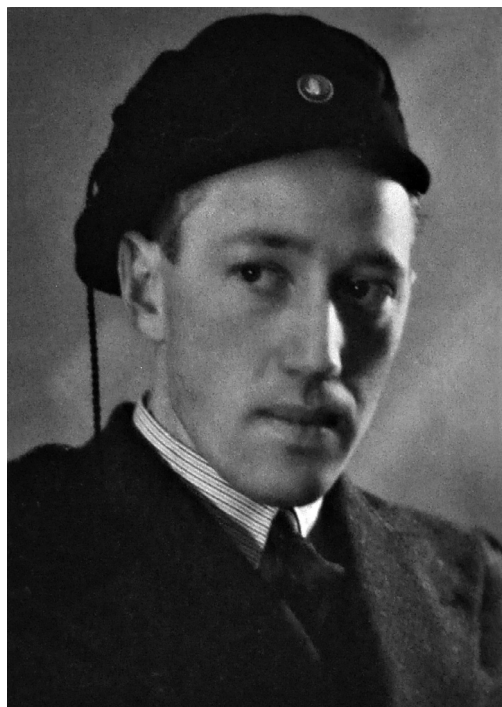

Dramatiske hendelser krigsvåren 1940

Denne artikkelen er bygget på utdrag fra min bok «Mot alle odds» som i hovedsak består av brev fra 1920- og 1930-tallet skrevet av personer bosatt i Nord-Østerdalen. De fleste av brevene er stilet til min onkel Erling Erlandsen mens han studerte medisin i Oslo. Han ble skutt krigsvåren 1940 og døde 23. april.

*Erling Erlandsen klar for videre studier.
Privat foto*

På 2000-tallet gjorde jeg et lydopptak med intervju av min mor Målfrid Nyheim om hennes opplevelser under krigsutbruddet i 1940. Hun delte hybel med sin bror Erling i Parkveien 6 i Oslo da krigen brøt ut.

I tillegg har jeg intervjuet Esten Fossen om den dramatiske hendelsen litt lenger nord i Tunndalen da hans bestefar ved samme navn, ble skutt gjennom sitt eget soveromsvindu 25. april 1940.

I 1938 er flere brevskrivere bekymret over faren for krig i Europa. Jeg har sitert noen uttalelser: «Det er ingen lyse utsikter», «Undrer just hvordan Europa-kartet ser ut neste år», «Hvad verdenssituasjonen angår, så ser det ut som det skal bli et riktig kaos. Vi får håpe på lysning i det lengste, og hvis det blir, så må det ske et under». Høsten 1939 strammes det ytterligere til, og folk uttrykker bekymring i brev: «Undres så på om du har måttet ut på tjenstgjøring, eller om du får holde på med dine studier. Er det ikke fryktelig at vi har krigen i full gang igjen, hvem vet hvordan det ender».

Olav, Erlings bror, skrev i september 1939 til sin bror i Oslo: «Ja, han fekk da bråke til spektakkel til gangs han Hitler. Eg satt på Granenget i gårkveld og hørde nyheter kvar ½ time mest, og elles nytt

innimillom programmene. På Tynset er alt roleg som vanleg, men krigen diskuteres i det vide og brede på byen, kan ein høyre. Han NN (navnet anonymisert) som er tysk-vennlig og svært interessert, snakker så høgt at han høyrer over halve byen».

Folket fulgte med og var bekymret, likevel virket det som om Norge var dårlig forberedt da invasjonen kom.

Kvelden 8. april 1940 i Oslo

Erling, Målfrid og to kamerater var samlet kvelden 8. april. De brukte å høre på nyhetene på radio sammen før de skiltes, men denne kveldens nyheter var dramatiske. Det var observert fremmede krigsskip utenfor norskekysten. En av kompisene sa: «Bare ikke russeran kjæm og tar oss.»

De la seg om kvelden, men kl. 12 gikk flyalarmen, og de kom seg opp og ut på gata. Det var full forvirring i Oslo. Folk fløy rundt i gatene, og noen skrek og var helt fortvila da de prøvde å komme seg i dekning. Byen var mørklagt.

Blücher senkes

De hørte drønn fra Oslofjorden. I ettertid fikk de vite at drønnene de hørte var da det tyske flaggskipet Blücher ble senket.

*Blücher senkes i Drøbaksundet i Oslofjorden.
Fra Wikipedia*

Kaos i Oslo 9. april 1940

I alt kaoset, fortvilelsen og virvaret var det om å gjøre for min mor å komme seg hjem til Tynset. En koffert ble pakket i all hast. «Erling fulgte meg på Østbanen for han syntes at jeg skulle komme meg hematt.» fortalte min mor, «det var siste gongen jeg så'n Erling.»

Hun prøvde å komme seg med tog på Rørosbanen. Det var kaotiske tilstander på jernbanestasjonen. Det var utrygt med flyalarmer og tyske fly som kretset over hovedstaden.

«Og der satt jeg i mange timer før det kom ut noen tog fordi tyskeran bomba. Døm paste på toga som gikk ut ifrå byen. Det var langt utpå ettermiddag før toga kom ut. Toget gikk ikke lenger enn tel Koppang, så der måtte jeg overnatte. Dagen etter kom jeg meg hematt.» En grunn til at det tok lang tid før togavgang, var nok at toget nordover med de kongelige om bord hadde førsteprioritet, men det visste selvsagt ikke andre reisende som ventet på Østbanen.

Ulovlig lytting på radio

Det var virvar og oppstuss da hun kom hjem til Tynset også. Bror Olav var utkalt, så bare moren og faren var hjemme. «Det var full forvirring», sa hun. «Vi hadde radio. Døm skulle oppmuntre folk, så det vart sagt at detta varer ikke lenge. Tyskeran tok ifra oss radioen, men vi hadde att en, og den plasserte vi i matkjelleren. Hver kveld gikk vi ned i kjeller'n og hørte radio. Der var det nyheter fra den norske regjering. Vi hørte til og med kongen som sa at vi måtte ikke gi opp. Vi trudde det skulle gå over fort, men det vare no i 5 år, og det vart mere og mere restriksjoner.»

Erling skutt sør for Elverum

Erling var igjen i Oslo. Han ble utkalt til Ekeberg i saniteten. Han hadde vært på repetisjonsøvelse like før krigsutbruddet. Erling som var lege, en sykepleier og en sjåfør rigget til bil med utstyr og kjørte mot Elverum for å hjelpe til med behandling av sårede etter bombingene.

«Døm kjørte i en Rødekorsbil», forklarte min mor, «og det tragiske er at det var norsker som skjøt. Tyskeren bragte døm på sykehuset. Døm hadde passert de tyske troppene før døm nådde Elverum. Tyskeren kjørte like etter denne sanitetsbilen. Det var forklart sånn at norskan var så forvirra at døm brente løs på første bil som kom, og det var sanitetsbilen.»

Erling døde 23. april på Elverum sykehus. «Han kom inn i 5-tida om morran og døde i 7-tida om kvelden», fortalte min mor i intervjuet. «Overlegen hette Kjelland. Han hadde god tru om å redde'n, men det var større indre blødninger enn døm mente i første omgang.» Videre fortalte hun: «Det kom beskjed gjennom en militær som hadde komme inn på Nystumoen, han hadde lagt att beskjed der. Så det var gjennom a Inga at jeg fekk høre det, og jeg var no hematt med den beskjea. Jeg reste sørover 18. mai og var på sjukehuset. Erlings sjåfør lå att der, så da fekk jeg høre hele hendelsesforløpet. Det var bare 'n Erling som gikk med. Sykepleierska hadde fått lagt seg flatt i bilen. Sjåføren hadde fått skader han og. Sjåføren visste navna på oss alle sammen. Erling hadde sagt det åt hårnom at han måtte sende helsingar åt oss alle sammen.»

Tyske fly bomber Tynset

Fire bomber ble sluppet i Erlandsens nabolag i Tunndalen, ei på jordet til Simen Graneng, og ei satte fjøset på Nystumoen i

brann. Litt lenger nord, ved Lunstøeng, ble det også bombet, og ved Fossen i Lonåsen vises krateret etter ei bombe den dag i dag.

Tysk Junker fly. Fra Wikipedia

Familien Erlandsen drev gardsbruk i Tunndalen i Tynset, og faren Per drev med vårarbeid med hest på jordet. Det var sen vår, så det lå snø på jordene. Denne dagen var norske tropper på vei nordover i Tunndalen, og tyske fly sirklet rundt i området og bombet og skjøt. Ei bombe ble sluppet på eiendommen til Simen Graneng. «Meninga var nok at døm skulle bombe hus, men døm træfte ikke. Jorda var spekt enda, så jordklompan føk rundt omkring og nåe datt ned på bølgeblekket på uthuset has Simen og slo høl i taket. Me sto i vinduet og så på, og da trudde me at no går fjøset has Simen i filler, men det skjedde da ingen ting. Det var på jordet like bortafor bekken, – det var der bomba datt. Me vøste ikke ker krig var da me, me vøsste ikke ker utsatt me var. Og me sprang på jordet. Det putt i snøen foran oss der me sprang med et fly rett over oss, og det lå på sida og skjøt.

På Nystumoen slæpte døm ned ei brannbombe, så fjøset brann der da. Men døm fekk ut dyra, så dyra flau utpå jordet i snøhaua. Det var 1 hest som brann inne. Tyskeren tok smøret Inga hadde kinna. Døm tok med seg smør og mjølk og fløte, og alle knivan. Det fans ikke att en kniv på garden der», fortalte min mor og fortsatte: «Da var det fult kaos att. 'N far drev med

vårarbeid. Hesten så redd, da vet du, flya før så lågt. Han hadde vanskeligheter med å få inn hesten. Det var rart at ingen gjekk med assa. Døm skøt så det skrangle nedpå bølgeblekktaka på uthusa. Hesten var aldeles forstyrt, men han fikk 'n inn tilslutt.»

«Jeg og mor sprang framover imot Simen Bekka, og det putt i snøa foran oss, assa. Flya lå på skakke og døm skjøt etter oss. Det var et under at me ikke vart træft, men me vøste enda ikke ker farlig det var. Far sa: Døm kan da ikke skyte på øss. Me var ikke militære, mente'n. Jeg og a mor sprang utpå Granenget. Inne der fanst det ikke folk. Døm hadde sprønge åt fjøsa. Så sprang me frammi Djupendalen. Da så me røken sti opp ifrå Nystumoa. Da hadde døm slæpt ned ei brannbombe der så fjøset brann, og me hørte dyra raute. Og djup snø var det, og me krabba oppover egga så me kom inn på moen og da så me varmen fra fjøsbygninga som brann. Der drev det folk som prøvde å slukke med snø. Døm hadde bøtter og øste vatn på ettersom snøen brånte, men det brann no ned.»

Norske soldater sprang til skogs

Min mor forteller videre at en norsk tropp på tur nordover stoppet, og de norske soldatene sprang til skogs og gjemte seg. En av dem hadde sprunget langt opp i skogen og nådde ikke ned til veien før bilen han satt i fortsatte. Utpå kvelden når bombeflyene hadde forsvunnet, kom han ned på gården og ble der noen dager. Han fikk sivile klær, ski og mat, og mente at han skulle komme seg til Sverige. De hørte ikke mere fra han, så de visste ikke hvordan det hadde gått.

Brutal krigføring, Esten Fossen skutt gjennom soveromsvindu

Den 25. april rykket en større styrke tyske soldater nordover mot Kvikne. (Grandum i Tynset Bygdebok bind V). Tyskerne stormet telefonsentralen på garden Fossen i Tunndalen. Desperate tyske soldater før stygt ad på gården. Der ble faren i huset skutt og døde momentant. I boka «Våre falne» beskrives det at tyskerne under frammarsjen gjennom Østerdalen fikk se han i vinduet i hans hjem, og skjøt han ned.

Resten av familien hadde gjemt seg i kjelleren i den andre stua. Kroken på kjeller-luka var plassert under senga. De tyske soldatene fant ikke denne nedgangen til kjelleren. De som gjemte seg der reddet livet. Kona til Esten og hennes 6 barn som da var fra 17 til 35 år, gjemte seg i kjelleren. Far Esten lå på soverommet og kvilte i det andre huset når tyskerne kom. Han sto opp og kikket ut gjennom soveromsvinduet. Dermed ble han skutt. Han døde momentant. Kulene gikk tvers gjennom rommet og ut igjennom veggen på den andre siden. Skuddhull kan fortsatt ses på den gamle tømmerstua.

En ung gutt på 17 år ble skadet. Grandum skriver i Tynset Bygdebok bind V: «En norsk vaktsoldat hadde gjømt seg under en divan. Han ble lettere såret av streifskott da tyske soldater pepret divanen med en maskinpistol.»

De tyske soldatene skjøt desperat rundt seg og plaffet ned alt som rørte seg, fortalte overlevende. Soldatene gikk langs grunnmuren og skjøt utenfra gjennom veggen.

Estens sønn Eilif, som var 17 år gammel, ble tatt til fange. Han ble tatt med til trefningene i Næverdalen og holdt fanget i et stabbur sammen med andre fanger.

Stygge opplevelser, blant annet synet av døde soldater, preget Eilif hele resten av livet.

5 harde krigsår

I intervjuet sier min mor: «Tyskeran myldra inn på Tynset, døm kom med hester og biler. Tynset hotell var fullt, og menighetshuset var fullt med tyskere. Døm var overalt! Døm myldra inn og holdt oppsyn med oss under hele krigen. Det var rene overrumplingen det vet du!»

Krigen satte djupe spor hos mange. Det var ei vanskelig tid, og tungt å bli fratatt friheten. Det ble innført rasjonering, og rasjonen var liten. Dessuten måtte de som drev gardsbruk levere fra seg bestemte mengder med kjøtt og melk. «Det var det strengt med,» sa min mor, «men det gjekk an å jukse der da, og det var det mange som gjorde. Me led ikke tå matmangel, men døm som ikke hadde dyr, ja der var det mangel.»

Etter krigen

Det var minnehøytidelighet i Aulaen etter krigen, og familien Erlandsen var invitert. Men min mor sa at det ikke fantes penger til å reise. Hun sa også at: «Mor og far begynte å bli gamle og trudde seg ikke tel å rese, så me var ikke med på det. Det var ikke så veldig oppstuss om freden. For oss som hadde mista noen, var det ikke sånn stas. Døm kom ikke att no mer døm da ... Den våren ville Erling vært ferdig utdanna lege ...»

Kilder

- Intervju med Målfrid Nyheim
- Intervju med Esten Fossen
- Tynset Bygdebok bind V
- Første bok av Våre Falne

Avduking av minnebautaen ved Tynset kirke over falne tynsetinger under krigen. Æresvakter Karsten Brekken (t.v.) og Olav Erlandsen (t.h.). Privat foto